

احوال و آثار استاد احمد گلچین معانی

(۱۲۹۵-۱۳۷۹ ش)

○ بهروز ایمانی

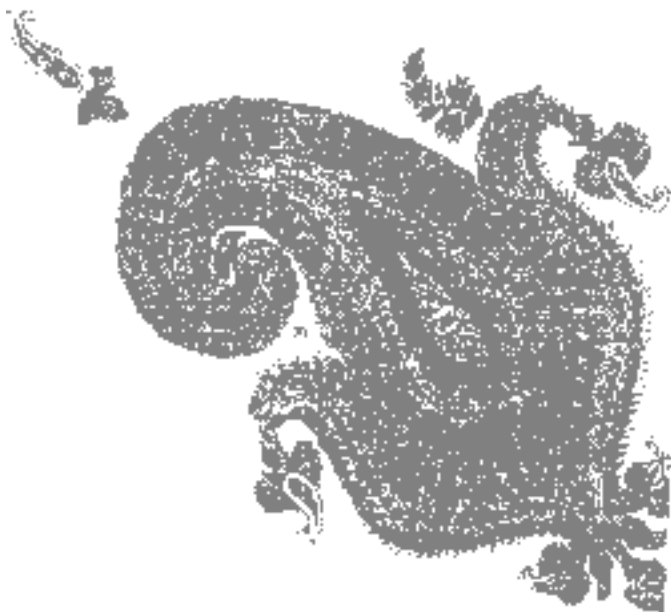
با وجود عشق، از دنیا و عقبی فارغم

در دو عالم عشق باشد عشق، تا باشد مرا

(دیوان گلچین، ص ۲۹)

زنده‌یاد، استاد احمد گلچین معانی، از رهروان پویا و راستین وادی تحقیق است. کار بیست و پنج ساله وی در کتابخانه‌های ملی ملک، مجلس شورای اسلامی و آستان قدس رضوی، استغراق در بطون متون و به گفته خود: «تحقیق در اوراق عتیق»،^۱ تفحص سرچشمه‌های دانش و... به شخصیت عالمانه وی در میان پژوهشگران، تمایز ویژه‌ای بخشیده و به نوشته زنده‌یاد، دکتر غلامحسین یوسفی، او را به زنجیره کتابشناسان معدود کشور، پیوند داده است.^۲

در روزگاری که بیشترین پژوهش‌ها بافته‌اند تا یافته، و تقلائی شگرف تازه‌ای در آنها نمی‌توان یافت، و شماری کم‌مایه و سست‌پایه به عنوان محقق، خرف خود را گوهر می‌پندارند و آوازه‌ای دروغین به نام خود می‌بندند، استاد احمد گلچین معانی، دور از همه‌مه‌ها و هنگامه‌ها، در کنج کتابخانه می‌نشیند و می‌نگارد^۳ و گنجینه فرهنگ ایران اسلامی را از گنج می‌آکند. کاروان هندی که با جلال و جمال به سیر داشته، بابتی بزرگ بر روی تحقیقات و مطالعات ادبی، تاریخی و سیاسی در قلمرو زبان و فرهنگ فارسی گشوده است،^۴ و تاریخ تذکره‌های فارسی ایشان از نظر دقت و استقصا در گردآوری هر چه شاملتر مراجع، شاهکاری کم‌نظیر است،^۵ و مکتب وقوع در شعر فارسی، تنها تگ‌نگاری درباره این شیوه سربیندگی است و با آنکه مطالب و مقالاتی جسته و

آنجا با انعقاد قراردادی سه ساله - که چهار بار تجدید یافت - نخست به سمت کارشناس امور کتابخانه‌ها و سپس با حفظ سمت، به عنوان مشاور فرهنگی نیابت تولیت، جمعا دوازده سال اشتغال داشت و افزون بر کارهای متعدد، به تدوین و تنظیم پنج مجلد فهرست توفیق یافت. بدین ترتیب، استاد احمد گلچین معانی، بیست و پنج سال از عمر گرانمایه خود را در کتابخانه‌های ملی ملک، مجلس شورای ملی و آستان قدس رضوی گذرانید و مصروف کتاب و تحقیق داشت. در هنگام خدمت، تحصیلات خود را پی گرفت و از محضر اساتید و دانشوران بهره‌ها جست. در سال ۱۳۵۶ شورای دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، به پیشنهاد زنده‌یاد، دکتر غلامحسین یوسفی و با تأیید شورای نامبرده، صلاحیت علمی ایشان جهت تدریس در دوره‌های فوق‌لیسانس و دکتری به تصویب رسید و تا تعطیلی دانشگاهها به تدریس و تعلیم دانشجویان همت گماشت.

در سال ۱۳۱۴ که استاد گلچین، به انجمن ادبی حکیم نظامی راه یافت و در جریان تصحیح خمسه نظامی، توسط زنده‌یاد وحید دستگردی قرار گرفت، با شیوه تصحیح متون، آشنایی یافت. خود استاد، حکایت این آشنایی را چنین بیان کرده است:

«عشق و علاقه‌ای که بنده به کتاب خطی پیدا کردم تا رفته رفته در عداد کتابشناسان معدود شناخته شدم،^۷ از آنجا پدید آمد که در اواخر سال ۱۳۱۴ که نوزده سال از سنین عمرم می‌گذشت، به انجمن ادبی حکیم نظامی راه یافتم و به سلسله استاد فقید، مرحوم وحید دستگردی

گریخته در آن باره نوشته شده، اما هنوز جای یک تحقیق جامع، عمیق و پرمایه در این باره خالی است و بیشتر ارجاعات ادب‌پژوهان به کتاب استاد گلچین است.

استاد گلچین، رودی سترگ و متلاطم بودند و در ۱۶ اردیبهشت سال ۱۳۷۹ به دریای ابدیت پیوستند. یادش گرامی و نامش جاودان باد. استاد احمد گلچین معانی در هیجدهم دی ماه ۱۲۹۵ ش. در تهران، چشم تماشا به جلوه‌های هستی گشود. در سال ۱۳۱۳ پس از طی تحصیلات مقدماتی، به استخدام وزارت دادگستری درآمد و در ثبت کل مملکتی به خدمت پرداخت. به مدت بیست و شش سال مدارجی را پیمود، و پانزده سال در دادگاههای بدوی و تجدیدنظر تعدیل مال الاجاره‌ها عضویت اصلی داشت. در تیر ماه ۱۳۳۸ قصیده‌ای برای جلب موافقت اولیای امور با آغازینه زیر سروده، از آن شغل پردردسر نجات یافت:

چند در دیوان نشستن؟ خیز و دیوان واگذار

نیستی دیوانه، دیوان را به دیوان واگذار^۸

از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۸ بعد از ظهرها در کتابخانه ملی ملک اشتغال داشت. از اول اسفند ۱۳۳۸ به مجلس شورای ملی انتقال یافت و پس از چهار سال خدمت در کتابخانه مجلس، در اسفند ماه ۱۳۴۲ به درخواست خود بازنشسته شد.

در مرداد ماه ۱۳۴۳ به دعوت نیابت تولیت وقت، برای تنظیم فهرست کتب خطی آستان قدس رضوی به مشهد مقدس رفت و در

پیوستم. در آن اوقات، بلکه تا آخرین روز حیات استاد جوانترین فرد آن انجمن بودم. در آن محضر پرفیض، که محل تجمع استادان سخن بود و هفته‌ای یک شب، به ریاست مرحوم وحید تشکیل می‌یافت، کار اساسی و مفیدی که پیش از شعرخوانی اعضای انجمن صورت می‌گرفت، مقابله و تصحیح خسته نظامی بود. مرحوم وحید، قدیمی‌ترین نسخه خسته نظامی را عمداً به دست بنده می‌داد و می‌فرمود که بخوانم، و بنده ناگزیر بودم اشعار نظامی را از روی آن نسخه کهنسال با رسم‌الخط ناآشنایی که داشت، به صورت بلند بخوانم و دیگران با نسخه‌هایی که در دست داشتند، مقابله کنند و اختلاف قرائت را مذکور بدارند. جوانی نواخته و محبوب و شاعری مبتدی را در محضر استاد بزرگی چون وحید و سخن‌سرایانی غالباً منتهی در نظر بگیرد که در خواندن ابیات سخن سالار گنجه با رسم‌الخط عجیب و غریب نسخه خطی مزبور تا چه حدی می‌بایستی اطراف و جوانب کار را بنگرد و پاس حیثیت خود را بدارد تا کلمه‌ای را به غلط نخواند و در چنان مجمعی، شرمنده و سرافکننده نشود. این تمرین اجباری، ولی

ذوق‌انگیز، به زودی برای من امری عادی و اختیاری شد و مرا به کتابخانه‌ها کشید و به آنجا رسانید که علاوه بر نشر مقالات فنی عدیده، چندین کتاب در رشته کتابشناسی، تألیف و تدوین کنم، و اینها همه از برکت تربیت استاد بی‌نظیر و صاحب‌نظر، وحید بوده است که از نخستین دیدار، جوهر و استعداد این کار را در وجنات من دیده و دریافته بود.^۸

نخستین کتابی که استاد گلچین معانی به تصحیح آن پرداخت، تذکره یخچالیه نام داشت. این کتاب در سال ۱۳۳۱ نشر یافت. در سال ۱۳۳۰، استاد گلچین به خدمت در کتابخانه ملک پرداخت و از نزدیک با متون خطی تماس یافت. این مدت، هشت سال طول کشید.

در سال ۱۳۳۶ متن مصحح و منقح لطائف الطوائف فخرالدین علی بیهقی را به بازار فرهنگ و ادب روانه ساخت. در سال ۱۳۳۸ در کتابخانه مجلس شورای ملی به کار پرداخت و پس از چهار سال خدمت، در اسفندماه ۱۳۴۲ به درخواست خود بازنشسته گردید. استاد در مدت حضور و فعالیت خود در کتابخانه مجلس، دو کتاب گران ارج تذکره میخانه و تاریخ ملازاده در ذکر مزارات بخارا را تصحیح و تحقیق نمود و به جامعه فرهنگی ایران عرضه داشت. در مرداد ماه ۱۳۴۳ به دعوت نیابت تولیت وقت آستان قدس رضوی، به مشهد رفت و به تنظیم فهرست کتب خطی کتابخانه آستان قدس رضوی پرداخت. همکاری وی با کتابخانه آستان قدس، دوازده سال به درازا کشید. تذکره منظوم رشحه و الايضاح عن اصول صناعة المساح دو متنی بودند که استاد، نخستین را در سال ۱۳۴۴ و دومین را به سال ۱۳۴۷ منتشر ساخت.

استاد گلچین معانی، شخصیت چندبعدی داشتند، مصحح، محقق، فهرست‌نگار و شاعر بودند. هرگاه حضور عقل، او را به خستگی و

فرسودگی وامی‌داشت، به آغوش عشق پناه می‌جست و با تنفس هوای بهاری شعر و غزل، سبکروح می‌گشت. اگر نصیبی از بهره‌های مادی و تمتعات دنیوی نداشت، غم نمی‌خورد، چرا که با طبع سخندان، سر سازگاری داشت و گوهر شعر در گنجینه ذوق:

گر نصیبی زین جهانم نیست گلچین! نیست غم

کز دو عالم، صلح با طبع سخندان می‌کنم^۹

اگر سروده‌وار تراویده از ذوق نوجوانی پانزده ساله را شعر تلقی کنیم، باید بگوییم که استاد گلچین - بنا بر گفته خود - در پانزده سالگی، گام به وادی شعر، این جلوه‌گاه عواطف و احساسات ناب بشری نهاد و در پی تجربه‌اندوزی و دانش‌ورزی، به حلقه غزلسرایان معاصر درآمد. از زبان ایشان می‌شنویم: «از سیزده سالگی، جسته گریخته، مصرعی و بی‌تی از طبعم سر می‌زد و چون احساس ذوق شعر در خود کردم، به مطالعه روزنامه‌های نسیم شمال و توفیق پرداختم، و از پانزده سالگی رسماً قدم در وادی شاعری نهادم و نخستین شعرم که نشر یافت، در مذمت تریاک بود که به دستور برادرم و به خواهش مدیر یک کارخانه جوراب‌بافی که عده زیادی از کارگانش معتاد به افیون بود، گفتم.

در محیط اداری ثبت، به ندرت، بی‌سواد دیده می‌شد و همکاران من غالباً فاضل و دانشمند و بعضاً شاعر بودند. آشنایی و دوستی من با امیری فیروزکوهی از همان جا شروع شد و به وسیله او با مرحوم رهی‌معیری ارتباط پیدا کردم و سالیان متمادی، ما سه تن با هم مأنوس و مألوف و معاشر و محشور بودیم، گاهی هم برای سرگرمی و طبع‌آزمایی، اشعار طرحی می‌ساختیم...»^{۱۰}

در پایان سال ۱۳۱۴ که استاد گلچین به انجمن ادبی حکیم نظامی راه یافت و با نظامی پژوه‌نامور، زنده‌یاد وحید دستگردی، باب آشنایی گشود، در اثر حشر و نشر با ادبا و شعرای انجمن یاد شده، سرابندگی را جدی گرفت و به شکوفایی هرچه بهتر و بیشتر طبع شاعری خود پرداخت. بعد از درگذشت استاد وحید دستگردی، و پیش از آنکه فرزند وی، مرحوم محمود وحیدزاده، اقدام به نشر مجله ارمغان و تشکیل مجدد انجمن حکیم نظامی کند، به پیشنهاد استاد گلچین، همدمان و همراهان انجمن، در منزل زنده‌یاد محمدعلی ناصح، غنچه‌وار فراهم آمدند و انجمن ادبی ایران را بنیاد نهادند. استاد گلچین تا در تهران می‌زیست، همواره و پیوسته در آن محفل انس، شرکت می‌جست و چون شمع، نور و شور به محفل می‌بخشید. در پایان سال ۱۳۲۵ رئیس آن روزگار فرهنگستان ایران، مرحوم حسین سمیعی (ادیب‌السلطنه) صد و بیست تن از شعرا، فضلا و ادبا و دانشمندان نامی را به عمارت فرهنگستان، واقع در پشت مدرسه عالی سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری امروزی) فراخواند و انجمن ادبی فرهنگستان ایران را پایه‌گذاری نمود که تا پایان زندگی ادیب‌السلطنه (۱۳۳۲) تداوم یافت. انجمن یاد شده،

دارای یک رئیس بود و دو نایب رئیس و سه دبیر و یک خزانه‌دار که به مدت یک سال برگزیده می‌شدند. سال اول، ریاست انجمن را ملک‌الشعراء بهار برعهده داشت و سالهای پسین، ادیب‌السلطنه، خود ریاست آن را برعهده گرفت. استاد گلچین معانی، از آغاز بنیانگذاری انجمن تا پایان برگزاری آن، دبیر اول و رئیس دبیرخانه آن بود. اشعار استاد گلچین در نشریات نسیم شمال، توفیق، ارمغان، امید، تهران مصور، قیام ایران، خبردار، باباشمل، صدای ایران، ملانصرالدین و... چاپ شده است. نمایه‌ها و نمونه‌هایی از سروده‌های استاد را می‌توان در دیوان گلچین که به سال ۱۳۶۲ از جانب انتشارات «ما» در تهران منتشر شده، یافت. استاد گلچین در موضوعات گوناگون و در قالب متعدد، طبع آزمایی نموده‌اند، اما در غزلسرایی از ذوق و طبعی لطیف و سرشار از حس و عاطفه بهره‌مند می‌باشند. زنده‌یاد، دکتر غلامحسین یوسفی نوشته‌اند: «گلچین، بیشتر غزل سراسر است، چنانکه در دیوان او قریب یکصد و پنجاه صفحه به غزلیات اختصاص یافته است... در دیوان گلچین، غزل‌های گیرا و با حال می‌توان یافت... با همه آشنایی گلچین با سبک معروف به هندی و تتبع در آثار صائب و دیگران، غزل وی تحت‌تأثیر مضمونهای پیچیده و ناپیوسته آن واقع نشده است.»^{۱۱}

فهرست آثار

استاد گلچین معانی، آثار متنوع و متعددی از خود به یادگار نهاده‌اند. شمار این آثار را می‌توان در چند بخش گنجانند:

۱. پژوهش (کتابها و مقالات تحقیقی)
- بیش از صد مقاله تاریخی و ادبی از استاد گلچین در مجموعه‌ها و مجلات متعدد به چاپ رسیده که هر یک، حاوی نکات پهماند و اطلاعات تازه است. مقالات وی بیشتر به شرح حال شاعران و معرفی متون خطی، اختصاص دارد.
۲. تصحیح (تصحیح متون و کتب مستقل و رساله‌های کوتاه)
۳. فهرست‌نگاری
۴. سرابندگی

تصحیح متون^{۱۲}

۱. تذکره یخچالیه: تألیف میرزا محمدعلی مذهب اصفهانی، متخلص به بهار، تهران، شرکت تضامنی حیدری، چاپ اول: ۱۳۲۱، چاپ سوم: بدون تاریخ طبع، ۱۹+۱۵۰+۳ ص.
- [میرزا محمدعلی مذهب از سرابندگان دوره قاجار، در این کتاب، کردار ناپسند و گفتار ناسودمند شماری از یاوه‌سرایان و هرزه‌دریان روزگار خود را به نثری انتقادآمیز و طنزآلود بیان کرده است.]
۲. لطائف الطوائف: تألیف مولانا فخرالدین علی صفی، تهران، اقبال، ۱۳۳۶، سی و سه + ۴۶۲ ص.

«این کتاب علاوه بر داشتن فوائد تاریخی بسیار و نکات ادبی بی‌شمار، مجموعه نفیسی است از لطائف و طرائف طبقات مختلفه که مؤلف دانشمند آن، با ذوق سرشار شاعرانه و طبع دقیقه‌یاب و نکته‌سنج خویشترن، در جمع‌آوری و تنظیم و تدوین آن سالها رنج برده تا چنین اثری سودمند و نغز و دلپسند با نثری بسیار ساده و روان که هیچ‌گونه تکلفی در آن به کار نرفته است، از خود به جا نهاده...»^{۱۳}

۳. تاریخ ملازاده در ذکر مزارات بخارا: تألیف احمدبن محمد المدعو به معین‌الفقراء، تهران، ابن‌سینا، ۱۳۳۹، شانزده + ۱۱۱ ص. [این کتاب، که از مشاهد و مرآقد بخارا و نواحی آن نشان داده، از نظر محتوا، بر مطالب تاریخی و اشتغال بر تراجم صد و شصت تن از علما، فقها، مشایخ صوفیه، سلاطین و صدور قضات بخارا، یکی از منابع معتبر و مهم زبان فارسی است که در آغاز سده نهم هجری، تألیف شده است.]

۴. تذکره میخانه: تألیف ملاعبدالنبی فخرالزمانی قزوینی، تهران،

اقبال، ۱۳۴۰، ۴۴ + ۱۰۱۱ ص.

[این تذکره که در سال ۱۰۲۸ هجری، تألیف گردیده، در بردارنده تراجم احوال ساقی‌نامه‌سرایان و ساقی‌نامه‌های ایشان است.]

۵. تذکره منظوم رشحه: تصنیف محمدباقر رشحه اصفهانی در ۱۲۵۰ هجری قمری، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات امیرکبیر، ۱۳۳۴، ۱۴ + ۱۰۰ ص.

[این تذکره، مشتمل بر ذکر ۱۳۷ تن از سرابندگان نیمه نخستین سده سیزدهم هجری است.]

۶. الايضاح عن اصول صناعة المساج: تألیف ابومنصور عبدالقاهرین طاهرین محمدبن عبدالله تمیمی، ترجمه ابوالفتوح منتجب‌الدین اسعدبن محمود اصفهانی، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۴۷، ۶ + ۱۸۲ ص.

[این رساله که در دانش مساحت است، با مقدمه استاد گلچین معانی، به صورت افست از روی نسخه خطی، چاپ شده است.]

رساله‌های کوتاه^{۱۴}

۱. آتشکده آقا صادق تفرشی و مثنوی آذر: مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال ۳، شماره ۱، بهار ۱۳۴۲، ص ۵۱-۲۳.
- [آتشکده که به سوز و گداز هم موسوم است، مثنوی است در ۲۰۸ بیت که آقا صادق تفرشی، از سرابندگان دوره نادری (در گذشته ۱۱۶۰ هـ. ق) آن را به داستاویز عشق زنی (ظاهراً هندی) در مشهد سروده است. مثنوی آذر، سروده آذر بیگدلی، مؤلف تذکره نامی آتشکده آذر است.]
۲. ابرگه‌ریار: نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال ۱۷، شماره ۴،

زمستان ۱۳۴۴، ص ۵۰۰-۴۹۰.

[ابره‌ربار، منظومه‌ای است عارفانه از میرزا ارشد برنابادی، از سرایندگان گمنام سده یازدهم هجری که به پیروی از مخزن‌الاسرار نظامی گنجوی سروده است. استاد گلچین معانی، پس از معرفی میرزا ارشد برنابادی، بخش کوتاهی از این منظومه را به نقل از نسخه خطی شماره ۱۳۳ کتابخانه آستان قدس رضوی (کتاب شده در سال ۱۰۹۱ هـ. ق) آورده است. این مقاله در آریانا، دوره ۲۷، شماره ۱ (شماره مسلسل ۲۸۰) دلو - حوت ۱۳۴۷، ص ۲۷-۳۳ نیز چاپ شده. متن کامل منظومه مذکور به تصحیح و اهتمام استاد نجیب مایل هروی، به چاپ رسیده است.]^{۱۵}

۳. اختیارات منظوم (یک نسخه کهنسال و ناشناخته): فرهنگ ایران زمین (ج ۲۱)، تهران، ۱۳۵۴، ص ۱۱۷-۱۰۶.
[رساله‌ای است در اتصالات قمر به کواکب دیگر در بروج اثناعشر، مشتمل بر دوازده دایره که هر دایره، مدیل به سی و شش قطعه چهاربیتی در اوزان مختلف عروضی است.]
۴. السوانح فی العشق: سالنامه کشور ایران، سال ۲۱، ۱۳۴۵، ص ۳۰۵-۳۶۶.

[رساله عارفانه‌ای است از احمد غزالی که استاد گلچین معانی، آن را برپایه دستنوشته‌ای از کتابخانه آستان قدس رضوی، که در سال ۸۸۴ هـ. ق به دست محمود الرومی کتابت گردیده، مورد تصحیح و پژوهش قرار داده است.]

۵. انشاء علامه‌العلمایی... که لفظ عربی در آن نیست: تحقیق در مبدأ آفرینش، ج ۲، شماره ۱۰، مرداد ۱۳۴۳، صص ۲۸-۲۷.
[نامه‌ای است از علامه جلال‌الدین دوانی، که به پارسی سره نگاشته شده است.]

۶. تاریخ یادگار: یغما، سال ۱۶، شماره ۶، شهریور ۱۳۴۲، ص ۲۸۷-۲۸۳.

[این رساله، شامل یادگارهای قابل ذکری است که مردم بی‌بند و بار، بر در و دیوار مدرسه مادر شاه اصفهان نوشته‌اند و محمدباقر نامی به دستور سلطان مسعود میرزا (ظل‌السلطان) در سال ۱۲۹۱، بخشی از آنها را ضبط و ثبت نموده است.]

۷. تصحیح یک رباعی از جمال‌الدین محمدبن نصیر، وزیر سلطان غیاث‌الدین غوری: یادگار، سال ۲، شماره ۱۰، خرداد ۱۳۵۲، ص ۶۸-۶۳.

۸. تصحیح یک قصیده از دیوان حکیم ناصرخسرو: یادنامه ناصرخسرو، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۵۵، ص ۴۵۰-۴۴۴.

۹. خانقاه و مقبره صدرالدین ابراهیم‌بن سعدالدین حموی جوبینی: مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال ۷، شماره ۴، ۱۳۵۰، ص ۸۸۶-۸۶۸.

[این رساله را محمد حسن اعتماد السلطنه تألیف کرده و استاد گلچین معانی، آن را برپایه نسخه منحصر به فرد کتابخانه آستان قدس رضوی، مورد تحریر و تحقیق قرار داده است. رساله یاد شده با عنوان

تحقیق در مقبره صدرالدین حموی بار دیگر به کوشش محمد سلیمانی ساوجی، در میراث اسلامی ایران (دفتر ششم) چاپ شده است. آقای ساوجی، هیچ اشاره‌ای به کار استاد گلچین معانی نکرده است.]^{۱۶}

۱۰. خطاب و عتاب میرداماد به ملا عبدالله شوشتری: وحید، سال ۶، شماره ۵، اردیبهشت ماه ۱۳۴۸، ص ۳۶۸-۳۶۳.

[این گفتار، منقول از سفینه نظم و نثر شماره ۶۴۱ کتابخانه آستان قدس رضوی (مورخ ۱۰۵۵) و مجموعه دواوین و منتخبات شماره ۹۶۲ همان کتابخانه (تحریر نیمه دوم سده یازدهم هجری) است.]

۱۱. دیباچه انیس‌الارواح: مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال ۴، زمستان ۱۳۴۷، ص ۳۷۵-۳۳۰.

[انیس‌الارواح رساله‌ای در موسیقی، تألیف میرزا ابراهیم‌بن کاشف‌الدین محمد یزدی است که در یک مطلع، سه مقصد و یک خاتمه به نام شاه عباس اول نوشته است.]

۱۲. رساله در علم سیاق: مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، سال ۱۲، شماره ۴، فروردین ۱۳۴۴، ص ۳۶۳-۳۵۵.

[این رساله از ابواسحاق غیاث‌الدین محمد کرمانی است.]
۱۳. سرشماری در تهران در زمان ناصرالدین شاه:

یغما، سال ۱۳، شماره ۴، تیر ۱۳۳۹، ص ۲۱۱-۲۰۷.

[«مرحوم مهندس عبدالغفار اصفهانی «حاج نجم‌الملک» به فرمان ناصرالدین شاه با هشت تن از شاگردان خود به اسامی: محمد حسن میرزا، علیخان ولد ملک الشعراء، علیخان ولد قاسمخان، میرزا علی‌اکبر، سلیمان خان، سلیمان قلیخان، حسینعلی خان، عباسعلی خان، جمعیت تهران را در مدت دو ماه سرشماری کرده، ساکنین هر محله را از مرد و زن و طفل و جوان، غلام و خواجه و کنیز، مالک و مستاجر، تهرانی و آذربایجانی و اصفهانی و متفرقه از شیرازی و کاشانی و عراقی و غیره و مسلمان و ارمنی و یهودی و فرنگی، و تعداد خانه‌ها، گرمابه‌ها، کاروانسراها، مساجد، مدارس، یخچالها، دستگاههای کوره‌پزی، تکایا حتی اصطبلهای شخصی را تعیین کرده است.

وی هشت نفر مزبور را به چهار دسته تقسیم کرده، هر دسته را به همراهی یک فراش مدرسه و دو نفر از سربازان مهندس، به محلات شهر فرستاده و خود مرتباً سرکشی می‌کرده و تعلیمات لازم می‌داده.» نسخه‌ای از سیاهه این سرشماری، به نام کتابچه تعداد نفوس شهر تهران در کتابخانه مجلس شورای اسلامی، به شماره ۲۱۲۳ محفوظ است که استاد گلچین معانی، در این گفتار، به تحریر و نقل آن پرداخته است.]

۱۴. فتوت‌نامه ناصری: فرهنگ ایران زمین (ج ۱۱)، ۱۳۴۲، ص ۹۳-۱۰۱.

[این فتوت‌نامه سروده مولانا ناصری از سرایندگان سده هفتم هجری است که در آناتولی شرقی می‌زیسته.]

۱۵. کنوزالاسرار و رموزالأحرار: مجله دانشکده ادبیات تهران، سال

فرهنگی، چاپ اول ۱۳۶۴، ج اول: پنجاه و یک + ۴۰۳ ص از حرف «آ» تا «ز»، ج دوم: از ص ۴۰۵ تا ص ۸۱۸ از حرف «س» تا «ی»، چاپ دوم (با تجدید نظر و اصلاحات و اضافات)، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۳، جلد اول: ۴۹۶ ص، ج دوم: ۵۶۷ ص.

۷. مضامین مشترک در شعر فارسی: تهران، شرکت انتشاراتی پازنگه ۱۳۶۹، ۳۱+۲۹۷ ص.

۸. کاروان هند (۲ ج): مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹، چهل و چهار + ۱۶۷۵ ص.

۹. تکملة امثال و حکم، مشهد، انتشارات تاسوعا، ۱۳۷۸، ۳۱۹ ص.

۱۰. تحفة گلچین (در دست چاپ): مجموعه‌ای است در بردارنده حکایت‌های لطیف و اشعار ظریف و بدیهه گوئی و حاضر جوابی بین فضلا و ادبا و بزرگان در دوره‌های گذشته.

مقالات تحقیقی^{۱۷}

۱. آل بنجیر: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، سال پنجم، شماره ۲، تابستان ۱۳۴۸، ص ۲۲۳-۱۹۲.

[این گفتار، شامل تراجم احوال علماء، عرفاء، شعرا و... خاندان آل بنجیر با استناد بر تذکره گرانمایه و سترگ عرفات العاشقین و عرصات العارفین اوحدی بلیانی است.]

۲. آرامگاه صائب: سیاهان، ۳. احوال و آثار خطائی قمی: نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال شانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۴۳، ص ۳۹۹-۳۹۱.

[خطائی قمی از سرایندگان سده سیزدهم هجری است.]

۴. احوال و آثار شیخ علینقی کمره‌یی: مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال سوم، شماره ۳-۲، تابستان - پاییز ۱۳۴۶، ص ۱۵۸-۱۲۷.

[علینقی کمره‌ای از سرایندگان عاشق پیشه پایان سده دهم و آغاز سده یازدهم هجری است.]

۵. احوال و آثار ملک الشعراء غزالی مشهدی: مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۳۴۷، ص ۲۳۸-۲۲۵.

[غزالی مشهدی از سرایندگان نامی سده دهم هجری است.]

۶. اسب ختلان: یغما، سال سیزدهم، شماره سوم، خرداد ۱۳۳۹، ص ۱۳۳-۱۳۱.

[نقل بخش کوتاهی از کتاب آداب الحربه و الشجاعة فخرالدین مبارکشاه، معروف به فخر مدبر (در گذشته ۶۰۴ هجری) است.]

۷. استاد و مراد خواجه حافظ: سالنامه کشور ایران، سال نوزدهم، ۱۳۴۳، ص ۲۶-۲۳.

[نوشته‌اند که قوام‌الدین ابواسحاق بن احمد بن طاهر بن ابی المعالی بنجیری، حافظ شیرازی را سمت استادی و مرادی داشته و ترقیات حافظ در شاعری، از قبل او بوده است.]

۱۴، شماره ۳، بهمن ۱۳۴۵، ص ۳۲۸-۳۵۱، سال ۱۴، شماره ۴، فروردین ۱۳۴۶، ص ۴۹۴-۵۲۲.

[کنوزالاسرار و رموزالاحرار مثنوی عارفانه‌ای است شامل ششصد و هفتاد و چهار بیت از عارفی ناشناس در شرح رساله سوانح‌العشاق احمد غزالی]

۱۶. وصایای افلاطون شاگرد خویش را ارسطاطالیس: وحید، سال ۸ (شماره مسلسل)

۱۷. یک رساله نفیس و کهنسال هنری: نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال ۱۴، شماره ۳، پاییز ۱۳۴۱، ص ۳۱۰-۲۸۷.

[این رساله، پنجمین رساله مجموعه خطی شماره ۲۴۵۹ کتابخانه مجلس شورای اسلامی در بیان کاغذ و رنگ است.]

۱۸. یک نامه تاریخی از قائم مقام فراهانی که تاکنون نشر نیافته است: وحید، سال ۳، (شماره مسلسل ۲۵)، دی ۱۳۴۴، ص ۳۱-۲۹.

[نامه‌ای است که قائم مقام به فرزندش میرزا اسحق نوشته و از تقی، پسر کربلایی قربان (امیرکبیر نامی ایران) سخن به میان آورده است.]

تالیفات و تحقیقات

۱. شهر آشوب در شعر فارسی: تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات امیرکبیر، ۱۳۴۶، ۶+۱۷۸ ص.

[این کتاب در بردارنده شرح حال شهر آشوب سرایان و شهر آشوبهای آنان است. تحریر ثانی این کتاب با افزوده‌ها و بررسی‌های تازه استاد گلچین، به کوشش پرویز گلچین معانی در تهران (نشر روایت) به سال ۱۳۸۰ چاپ شده است.]

۲. مکتب وقوع در شعر فارسی: تهران، بنیاد فرهنگ ایران، چاپ اول ۱۳۴۸، ۷۱۲ ص، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی، چاپ دوم ۱۳۷۴، ۸۷۱ ص.

۳. تاریخ تذکره‌های فارسی: تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ج اول: ۱۳۴۹، ۷۶۵ ص. ج دوم: ۱۳۵۰، ۱۰۲۹ ص.

۴. گلزار معانی: (نگارش بزرگان ادب و هنر ایران در دوران جنگ جهانی دوم)، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۲، ۷۸۱ ص + ۱۹ ص. چاپ دوم: تهران، سلسله نشریات ما، ۱۳۶۳، ۸۰۶ ص.

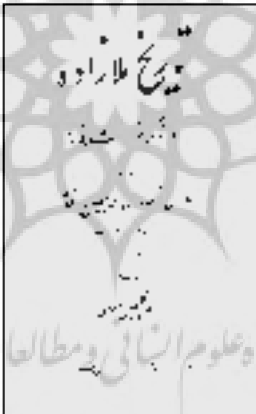
[مجموعه‌ای است حاوی نخبه آثار مشاهیر علم و ادب و خوشنویسان زمان در دوره جنگ جهانی دوم (۱۳۱۸-۱۳۲۴) به خط خود ایشان که بعداً با افزودن عکس نویسندگان و تراجم برخی از آنان، همچنین تاریخ و محل ولادت و وفات و مدفن، تکمیل شده و در ۸۱۱ ص به سال ۱۳۵۲ به چاپ عکسی افسست، نشر یافته است.]

۵. تذکره پیمانه (ساقی نامه‌ها و ساقی نامه سرایان): مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد، چاپ اول ۱۳۵۹، ۱۷+۶۲۱ ص.

[این کتاب، ذیلی است بر تذکره میخانه و در بردارنده ۶۲ ساقی نامه با شرح حال سرایندگان آنها.]

۶. فرهنگ اشعار صائب: تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات

۸. اشرف مازندرانی: نامه آستان قدس، شماره نوزدهم، آذر ۱۳۴۳، ص ۶۸-۶۰.
- [ملا محمد سعید اشرف، نامدار به اشرف مازندرانی، از سرایندگان نامی دوره صفوی و دختر زاده علامه مجلسی است. در مجله گوهر، سال ۱، شماره یازده - دوازده، آذر - دی ۱۳۵۲، ص ۱۰۸۷-۱۰۹۹ نیز مقاله‌ای با عنوان اشرف مازندرانی (شاعر - عالم، خطاط، نقاش) از استاد گلچین معانی چاپ شده است.]
۹. اشعاری از ملک‌الشعرا جلال‌الدین شاه خوافی: نشریه فرهنگ خراسان، سال سوم، شماره پنجم، فروردین ۱۳۴۰، ص ۹-۶.
- [جلال‌الدین شاه خوافی، از رجال و نویسندگان نیمه نخستین سده نهم هجری است. گلچین در این مطلب نمونه‌هایی از غزلیات این شاعر را، که از روی نسخه مورخ ۸۲۱ ه. ق. استنساخ کرده، آورده است.]
۱۰. اقدسی مشهدی: نشریه فرهنگ خراسان، سال سوم، شماره ۱، اردیبهشت ۱۳۳۹، ص ۱۹-۱۱.
- [اقدسی مشهدی از سرایندگان سده یازدهم هجری است.]
۱۱. باباطالب اصفهانی: نشریه فرهنگ خراسان، سال چهارم، شماره سوم، تیر ۱۳۴۱، ص ۸-۴.
- [باباطالب از سرایندگان سده دهم هجری است.]
۱۲. با برنامه یا توزک بابری: نشریه فرهنگ خراسان، سال چهارم، شماره ۸-۷، اسفند ۱۳۴۱، ص ۳۱-۱۶.
- [با برنامه را ظهیرالدین محمد بابر، از پادشاهان گورکانیه هندوستان درباره فتوحات و جهانداری و شرح حال خود به زبان جغتایی تألیف کرده است. این مقاله در آرپانه دوره ۲۴، شماره ۱۱-۱۲ (شماره مسلسل ۲۶۸)، قوس و جدی ۱۳۴۵، ص ۶۶۱-۶۷۲ نیز چاپ شده.]
۱۳. بازی‌های برد و باختی قرن سیزدهم: هنر و مردم، سال چهارم، شماره ۱۶۴، خرداد ۱۳۵۵، ص ۴۵-۲۸.
- [استاد گلچین معانی در این گفتار به معرفی رساله قمارنامه محمد امینی میرزای قاجار (چهل و چهارمین فرزنددکور فتحعلی شاه) که به نام ناصرالدین شاه قاجار، مصدّر می‌باشد، پرداخته و بخش‌هایی از متن آن را نقل کرده است.]
۱۴. تاریخ شاه طهماسب: یغمه سال هفدهم، شماره هشتم، آبان ۱۳۴۳، ص ۳۵۸-۳۵۴.
- [استاد در این گفتار، به شناسایی رساله‌ای در تاریخ از نویسنده‌ای ناشناخته - که شامل وقایع تاریخی ایران از آغاز سلطنت شاه طهماسب اول و احوال خانان ترکستان و ماوراءالنهر و سلاطین عثمانی از سال ۹۳۰ تا ۹۳۶ هجری است - پرداخته و نمونه‌هایی از متن کتاب را نقل نموده است.]
۱۵. تحفة‌الحبيب: نشریه فرهنگ خراسان، سال پنجم، شماره ۴-
- ۳، خرداد ۱۳۴۳، ص ۱۷-۷.
- [تحفة‌الحبيب تدوین فخری هروی از ادبا و سرایندگان سده دهم هجری است. وی در این رساله، غزلیات همردیف و هم طرح را به ترتیب حروف تهجی، یکجا فراهم کرده و در هر ردیف و طرح، دست کم، چهار غزل از سرایندگان پارسی زبان آورده است. استاد گلچین معانی در این گفتار، فهرست سرایندگان و شمار غزلیات مضبوط در رساله یاد شده را ذکر نموده است.]
۱۶. تحفه‌ای ارزنده برای مجله گوهر: گوهر، سال دوم، شماره هفتم، آبان ۱۳۵۳، ص ۷۰۳-۷۰۱.
- [تصویر سه رباعی از شیخ بهایی با یادداشت‌هایی به خط و امضای اوست که در پشت مجموعه خطی شماره ۵۲۲۲ کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابت شده است.]
۱۷. ترجمه احوال و منتخب آثار امین الملک، امیرمحمد معصوم خان بکری، متخلص به نامی (منقول از خاتمه تذکره خلاصه الاشعار و زبدة الافکار فصل دوم از اصل هشتم): پارس، دوره اول، شماره ۴-۱، اکتوبر ۱۹۶۷ م (نشریه مجلس روابط فرهنگی پاکستان و ایران) ص ۳۲-۱.
- [میر معصوم بکری (۹۴۴-۱۰۱۴ ه. ق.) یکی از امرای دربار اکبری، و از شعرا و دانشوران سده دهم و یازدهم ه. ق. است.]
۱۸. تصحیح غزل خواجه آصفی قهستانی: نشریه فرهنگ خراسان، سال سوم، شماره ۸-۶، مهر ۱۳۴۰، ص ۴۰-۴۱.
- [اصلاح و تصحیح تحریفات غزلی است از خواجه آصفی قهستانی (۸۵۳-۹۲۳ ه. ق.) که در نشریه فرهنگ خراسان، سال ۳، شماره ۶-۷، تیر ۱۳۴۰، ص ۳۶، از مجموعه خطی متعلق به کتابخانه فرخ خراسانی نقل شده است.]
۱۹. تکمله بر مقاله «داستان نخستین سفیر فتحعلی شاه، نگارش حسین محجوبی اردکانی»: یغمه، سال هجدهم، شماره دوم، اردیبهشت ۱۳۴۴، ص ۹۴-۹۳.
- [این گفتار در بردارنده شرح حال «حاجی خلیل خان» و «محمدنبی خان» از سفرای ایران در دوره قاجار، به نقل از حدیقه‌الشعراء میرزا محمد دیوان بیگی است.]
۲۰. توزک جهانگیری: وحید، دوره چهاردهم (شماره مسلسل ۱۹۱-۱۹۰)، فروردین - اردیبهشت ۱۳۵۵، ص ۹۰-۸۴.
- [توزک جهانگیری تألیف نورالدین محمد جهانگیر از پادشاهان تیموری هند (۱۰۱۴-۱۰۳۷ ه. ق.) است.]
۲۱. توضیحی درباره‌ی الايضاح عن اصول صناعة المساح: راهنمای کتاب، سال دوازدهم، شماره ۹-۱۰، آذر - دی ۱۳۴۸، ص ۶۱۳-۶۱۰.
۲۲. توضیحی درباره‌ی رساله خط: هنر و مردم (دوره جدید)، شماره نوزدهم، فروردین ۱۳۴۹، ص ۲۱-۲۰.

۳۴. حدیقة الشعراء (تألیف حاجی میرزا احمد ایشیک آقای شیرازی، معروف به دیوان بیگی): وحید، سال دوم، شماره هشتم، مرداد ۱۳۴۴، ص ۳۲-۲۸.

۳۵. حسن خان شاملو: آینده، سال ۱۶، شماره ۵-۸، مرداد - آبان ۱۳۶۹، ص ۴۰۴-۴۰۱.

[حسن خان از مشاهیر امرای طایفه شاملوست، پس از فوت پدر خود حسین خان، بیگلریگی هرات و امیرالامرای خراسان، به فرمان شاه عباس اول به جانشینی او منصوب گردید و بیست و چهار سال در این مقام بود تا درگذشت.]

۳۶. داغ سوختن: نامواره دکتر محمود افشار، گردآورنده: ایرج افشار، با همکاری کریم اصفهانیان، تهران: بنیاد موقوفات افشار، ج ۷، ۱۳۷۲، ص ۳۸۹۵-۳۹۱۰.

[در زمان صفویه، داغ کردن یا سوزاندن عضوی از اعضای بدن (دست، بازو، سر، سینه) نشان حق و وفاداری بوده است و این عمل را اصطلاحاً داغ سوختن می‌گفته‌اند.]

۳۷. در محضر استاد وحید: وحید، نیمه دوم اسفندماه ۱۳۵۷ -

فروردین ۱۳۵۸، شماره ۲۵۳-۲۵۲، صص ۱۰۹-۱۰۸. [استاد گلچین در این گفتار، به بیان جریان آشنایی خود با زنده‌یاد وحید دستگردی و راهیابی‌اش به انجمن ادبی حکیم نظامی پرداخته است.]

۳۸. دیداری از پایتخت ایران در سال ۱۰۸۵ هجری: هنر و مردم، سال چهارم، شماره ۱۵۹-۱۶۰، دی و بهمن ۱۳۵۴، ص ۷۵-۶۸.

[این گفتار، دربردارنده شرح حال مختصر و ابیاتی از مثنوی مسیرالسالکین میرعبدالعالی نجات از سرایندگان نیمه دوم سده یازدهم و آغاز سده دوازدهم هجری است. میرنجات، مثنوی مسیرالسالکین را در تعریف و توصیف اصفهان سروده است.]

۳۹. ذیل بر حماسه‌های دینی: نامه آستان قدس، دوره ششم، شماره چهارم، مهر ۱۳۴۵، صص ۷۷-۷۶.

[معرفی چهار حماسه منظوم به نام‌های مختارنامه، شهنشاهنامه حسینی، خلافتنامه حیدری و قریب‌الفرج در احوال ختم الحجج از زنده‌یاد علی خاموش یزدی (در گذشته ۱۳۷۹ ه. ق.) است. این آثار را فرزند آن مرحوم، بر کتابخانه آستان قدس رضوی، وقف نموده است.]

۴۰. رکن صاین: نشریه فرهنگ خراسان، سال اول، شماره ششم، شهریور ۱۳۳۶، ص ۱۸-۳.

[رکن‌الدین صائن هروی از دانشوران و سرایندگان سده هشتم هجری است.]

۴۱. روزی که قضا باشد و روزی که قضا نیست: یغما، سال سیزدهم، شماره چهاردهم، تیر ۱۳۳۹، ص ۴۰۳-۴۰۱.

[ترجمه حال عارف ایگی به نقل از کتاب آداب الحربه و الشجاعة

[رساله خط (در بیان کاغذ و رنگ‌های الوان و نگاره‌ها و ترکیب مرکب و قلم و خط اوهل) یازدهمین رساله مجموعه خطی شماره ۶۱۵۰ کتابخانه مجلس است که به اهتمام دکتر پرویز ادکائی در مجله هنر و مردم (دوره جدید)، شماره ۸۵، آبان ماه ۱۳۴۸، ص ۵۷-۵۱ چاپ شده.]

۲۳. توضیحی درباره شعر همایون پادشاه: وحید، سال چهارم (شماره مسلسل ۴۷)، آبان ۱۳۴۶، صص ۱۰۵۰-۱۰۴۹.

۲۴. جبر و مقابله عمر و عاص، میرزا علی اصغر خان اتابک در انجمن سادات اخوی: وحید: سال نهم (شماره مسلسل ۹۹)، اسفند ۱۳۵۰، ص ۱۷۰۰.

[یادداشت‌هایی کوتاه و حکایت‌وار است.]

۲۵. جلال طبیب شیرازی: یغما، سال چهاردهم، شماره چهارم، تیر ۱۳۴۰، ص ۱۸۲-۱۷۸.

[جلال طبیب شیرازی، شاعر و پزشک نامی سده دهم هجری است.]

۲۶. چرا در هندوستان، ایرانی را مغول خواندند؟: وحید، سال سوم (شماره مسلسل ۳۶)، آذر ۱۳۴۵، ص ۱۰۰۷-۱۰۰۲.

۲۷. چشمان میل کشیده (گوشه‌ای از تاریخ): دانش، سال سوم، شماره هشتم، مهر ۱۳۳۳، ص ۴۳۰-۴۲۷.

[در این گفتار، به طور اجمال از حوادثی یاد شده که منجر به میل کشیدن چشمان چندی از افراد خاندان آل مظفر به دست کسانشان گردیده است.]

۲۸. چند شاعر هروی: آریانا، دوره ۲۷، شماره ۳، (شماره مسلسل ۲۸۲)، جوزا - سرطان ۱۳۴۸، ص ۴۱-۳۸.

[معرفی طالع هروی، خضر هروی، نسبت هروی، فیاض باختری (محمد فیاض هراتی) است.]

۲۹. حاجی محمد جان قدسی مشهدی: نشریه فرهنگ خراسان، سال دوم، شماره ۳-۲، اردیبهشت - خرداد ۱۳۳۷، ص ۳۷-۸.

[قدسی مشهدی از سرایندگان نامی سده یازدهم هجری است.]

۳۰. حاجی محمد حسین خان نظام‌الدوله اصفهانی، صدراعظم ایران: وحید، سال پنجم (شماره مسلسل ۵۱)، اسفند ۱۳۴۶، ص ۲۳۱-۲۲۵.

۳۱. حاج میرزا آقاسی و سلطان قاجار: یغما، سال بیستم، شماره دهم، دی ۱۳۴۶، ص ۵۴۹-۵۴۷.

۳۲. حافظ رودآوردی، پیشگوی شاعر: وحید، سال دهم (شماره مسلسل ۹۶)، آذر ۱۳۵۰، ص ۱۳۴۹.

[یادداشت‌های سودمندی درباره حافظ شیرازی و عبدالغنی بیگ کشمیری (در گذشته ۱۱۲۹ ه. ق.) است.]

۳۳. حماسه‌های دینی: نامه آستان قدس، سال چهارم، شماره ۳-۲، بهمن ۱۳۴۴، ص ۲۰۳-۱۹۳.

[معرفی ۴۹ حماسه منظوم دینی است]

فخر مدبر است.]

۴۲. سپهری زواره‌ای و مرشدی زواره‌ای: محیط ادب (مجموعه سی گفتار به پاس پنجاه سال تحقیقات و مطالعات سیدمحمد محیط طباطبایی)، به کوشش حبیب یغمایی، سیدجعفر شهیدی، محمدابراهیم باستانی پاریزی و ایرج افشار، تهران، انتشارات مجله یغما، ۱۳۵۷، ص ۱۵۵-۱۴۶.

[سپهری و مرشدی، هر دو از سراینندگان سده دهم هجری‌اند.]
۴۳. سلطان قاجار و یغمای جندقی: یغما، سال هفدهم، شماره دهم، دی ۱۳۴۳، ص ۴۷۹-۴۷۳.

[سلطان محمدمیرزا، ملقب به سیف‌الدوله و متخلص به سلطان، چهل و چهارمین فرزند مذکور فتحعلی شاه قاجار است.]
۴۴. سندی در باب قتل هلالی و قبر او: یغما، سال شانزدهم، شماره چهارم، تیر ۱۳۴۲، ص ۱۶۰-۱۵۷.

[این گفتار، شامل ماجرای کشته شدن هلالی جغتایی و اطلاعاتی از مزار هلالی با استناد بر کتاب خلاصه‌التواریخ قاضی احمد بن شرف

حسین ابراهیمی حسینی قمی است که مشتمل بر سلسله نسب سلاطین صفوی و حالات و وقایع نود و سه ساله آن دولت از آغاز تأسیس تا سال چهارم سلطنت شاه عباس اول (۹۹۹ هجری) است.]

۴۵. سواد فرمان شاه سلطان محمد خدابنده بن شاه طهماسب صفوی: نامه آستان قدس، سال چهارم، شماره ۱۶، آذر ۱۳۴۲، ص ۴۹-۴۳.

[در تفویض مقام شیخ‌الاسلامی و قاضی القضاة و تولیت جمیع موقوفات خالی از متولی در کل خراسان، خصوصاً مشهد، به خواجه افضل‌الدین محمدبن حبیب الله اصفهانی، معروف به ترکه (متوفی ۹۹۱ ه. ق) که در اواخر جمادی‌الاولی توشقان ٹیل ۹۸۷ صادر شده است، منقول از سفینه شماره ۲۲۳۲ کتابخانه مجلس شورای ملی (ص ۳۵۱-۳۵۴) بدون تاریخ (در حدود نیمه دوم قرن

یازدهم)]

۴۶. سیدمطهر: مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال دوم، شماره ۲-۳، تابستان - پاییز ۱۳۴۵، ص ۱۰۱-۱۲۵.

[سیدمطهر از سراینندگان سده هشتم هجری است.]

۴۷. سیصدمین سال وفات صائب، سال ۱۰۸۶ ه. ق. است: یغما، سال هجدهم، شماره ششم، شهریور ۱۳۴۴، ص ۲۹۴-۲۹۲.
[استاد گلچین معانی در این گفتار، با تکیه بر اسناد و قرائن تاریخی، سال وفات صائب تبریزی، شاعر نامی دوره صفوی را، که تذکره نویسانی چون محمد افضل سرخوش، مؤلف تذکره کلمات الشعراء، ۱۰۸۱ هجری ثبت کرده، رد نموده و تاریخ قطعی و صحیح در گذشت صائب را سال ۱۰۸۶ هجری دانسته است.]

۴۸. شاعرانی که شاعره شناخته شده‌اند (بخش ۱): هنر و مردم، سال چهارم، شماره ۱۶۸ مهر ۱۳۵۵، ص ۷۳-۷۰، (بخش ۲): هنر و

مردم، سال پانزدهم، شماره ۱۷۰-۱۶۹، آبان - آذر ۱۳۵۵، ص ۶۹-۶۶، (بخش ۳): هنر و مردم، سال پانزدهم، شماره ۱۷۱، دی ۱۳۵۵، ص ۵۴-۵۱، (بخش ۴): هنر و مردم، سال پانزدهم، شماره ۱۷۲، بهمن ۱۳۵۵، ص ۴۴-۳۴.

[معرفی شاعرانی چون حجابی گلپایگانی، عصمت بخارایی، کوکب خراسانی، حکیم پرتوی شیرازی، کلوعلی شیرازی، حاکمی خوافی و... است که برخی از تذکره‌نویسان، آنان را شاعره پنداشته‌اند.]
۴۹. شاهکارهای هنری شگفت‌انگیزی از قرن پنجم و سرگذشت حیرت‌آور آن: هنر و مردم، سال چهارم، شماره ۱۵۷، آبان ۱۳۵۴، ص ۶۵-۴۵.

[معرفی نسخ خطی قرآن است که به قلم ابوعمر عثمان بن حسین بن ابوسهل وراق غزنوی، از خوشنویسان و مذهب‌ان زبردست سده پنجم هجری و معاصر آلپ ارسلان و ملک‌شاه سلجوقی، کتابت شده است.]

۵۰. شاهنامه کاترین (نخستین کتاب فارسی چاپ روسیه): وحید، سال دوم، شماره سوم، اسفند ۱۳۴۳، ص ۶۸-۶۶.

[این شاهنامه را سراینده‌ای به نام و تخلص اشرفی - که گویا اهل آذربایجان بوده - در مآثر و آثار کاترین کبیر، امپراطریس روسیه (۱۷۲۹-۱۷۹۶ م) سروده است.]

۵۱. شریف تبریزی، نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال پانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۴۲، ص ۴۶۶-۴۵۶، سال شانزدهم، شماره اول، بهار ۱۳۴۳، ص ۲۹-۷.

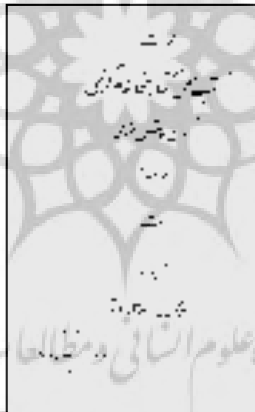
[شریف تبریزی از سراینندگان نامی سده دهم هجری و از جمله شاگردان مولانا لسانی شیرازی (درگذشته ۹۴۱ ه. ق) است.]

۵۲. شعر و شاعری اسرار سبزواری: نشریه دانشکده علوم معقول و منقول مشهد (دانشکده الهیات)، سال اول، شماره ۱، اسفند ۱۳۴۷، ص ۶۳-۵۱.

[حاج ملاهادی سبزواری از حکمای بزرگ سده سیزدهم هجری است که افزون بر رسالات بهامندی که در حکمت تألیف کرده، ذوق شاعرانه هم داشته و در شعر، اسرار متخلص می‌نموده است.]

۵۳. صائب در نظر بزرگان زمان خود: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، سال پنجم، شماره سوم، پاییز ۱۳۴۸، ص ۴۵۸-۴۳۶.

[این مقاله، شامل شرح صائب از قصص الخاقانی ولی قلی شاملو، دوتامه از میرزا طاهر وحید قزوینی به صائب، نامه‌ای از میرزا محمد فصیح، برادر میرزا طاهر وحید قزوینی به همو، نامه‌ای از محمد امینای وقاری به همو، چکامه‌ای از ملامحمد اشرف مازندرانی در ستایش صائب، ابیاتی از مثنوی مسیبالسالكین میر عبدالعالی نجات اصفهانی در ستایش همو، دیوان میرزا صائب، بیتهای چند مبین شرح حال از مولانا

صائب و نمونه‌ها نثر وی است.]

۵۴. صفی نوربخشی رازی: ارمغان، سال چهارم، شماره ۹، آذر ۱۳۵۰، صص ۶۹۲-۶۹۰.

[صفی‌الدین محمد نوربخشی رازی از شاعران سده دهم هجری است.]

۵۵. صندوقچه کیفیت: هنر و مردم (دوره جدید)، شماره ۸۹ اسفند ۱۳۴۸، صص ۴۶-۴۵.

[توضیحاتی است درباره صندوقچه کیفیت که در روزگار صفویه، جعبه‌ای نفیس را می‌گفتند که درون آن خانه خانه، و محتوی انواع مکيفات بوده است.]

۵۶. عصمت بخارایی: نامه آستان قدس، شماره ۲۰، فروردین ۱۳۴۴، صص ۴۸-۴۴.

[خواجه عصمت الله بن خواجه مسعود بخارایی، از سرایندگان نامی نخستین نیمه سده نهم هجری است که در چکامه‌سرایی، نصیری تخلص می‌کرده و در غزل‌پردازی، عصمت.]

۵۷. عنوان تبریزی: نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال یازدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۳۸، صص ۴۰۸-۴۰۲.

[چلبی ولد حاجی محمد صالح، متخلص به عنوان و مشهور به عنوان تبریزی، از سرایندگان نیمه دوم سده یازدهم هجری و از همروزگاران صائب تبریزی است.]

۵۸. غزلی در دیوان حکیم صفای اصفهانی: وحید، سال هفتم، شماره ۴، فروردین ۱۳۴۸، صص ۲۸۷-۲۸۵.

۵۹. فرمان سلطان حسین میرزا بایقرا در باب سفر حج مولانا اهلی خراسانی: نشریه فرهنگ خراسان، سال سوم، شماره ۹-۸، مهر ۱۳۴۰، صص ۱۴-۱۰.

[اهلی‌ترشیزی یا اهلی خراسانی، از سرایندگان نامی سده نهم هجری (درگذشته ۹۰۲ هـ.) است.]

۶۰. فرهنگ‌نویسی در هند و پاکستان: راهنمای کتاب، سال ششم، شماره ۱-۲، فروردین-اردیبهشت ۱۳۴۲، صص ۵۱-۴۶.

[نقدی است که استاد گلچین معانی بر کتاب فرهنگ‌نویسی در هند و پاکستان تألیف شهریار تقوی نوشته است.]

۶۱. فهرست نسخه‌های خطی دانشکده ادبیات و دانشکده حقوق و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (از محمدتقی دانش‌پژوه): سخن، دوره سیزدهم، شماره ۳، تیر ۱۳۴۱، صص ۳۷۸-۳۷۳.

۶۲. قدیمی‌ترین قرآن وقفی در کتابخانه آستان قدس: یغما، سال بیستم، شماره یازدهم، بهمن ۱۳۴۶، صص ۵۲۹-۵۸۶.

[تاریخ وقف این قرآن، ربیع‌الاول سال ۳۹۳ هجری، و واقف آن، ابوالقاسم منصور بن محمدبن کثیر است.]

۶۳. قمارنامه مشتری طوسی: راهنمای کتاب، سال هجدهم، شماره ۷-۹، مهر-آذر ۱۳۵۴، صص ۶۳۲-۶۲۸.

۶۴. کسوتی یزدی: ارج‌نامه ایرج، تهران، توس، ج ۱، ۱۳۷۷، ص

۳۰۵-۳۰۳.

[کسوتی یزدی از سرایندگان سده دهم هجری است.]

۶۵. کنایات در اشعار صائب: صائب و سبک هندی، به کوشش محمدرسول دریا گشت، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۵، صص ۱۹۷-۱۷۷.

۶۶. گلشن راز و شروح مختلف آن: نسخه‌های خطی (دفتر ۴) تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۴، صص ۱۲۴-۵۳.

[معرفی پنجاه شرح بر گلشن راز شیخ محمود شبستری است با ذکر مشخصات نسخ چاپی و خطی آنها.]

۶۷. گنجینه شیخ صفی: نشریه کتابخانه ملی تبریز (گنجینه شیخ صفی)، شماره ۱۶، آبان ۱۳۴۸، صص ۹۴-۱.

[متن صورت قدیمی نسخ خطی و اشیای موجود در بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی است.]

۶۸. گنجینه قرآن: نامه آستان قدس، دوره هفتم، ۱۳۴۷، شماره ۳-۲، صص ۱۵۵-۱۴۹.

[در این یادداشت دو دستنویس نفیس قرآن موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی، معرفی شده است.]

۶۹. مجمع الفرس (تحریر چهارم): مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، سال دهم، شماره اول، بهار ۱۳۵۳، صص ۱۲۷-۱۰۵.

۷۰. مجموعه البدایع: هنر و مردم (دوره جدید)، شماره ۱۰۰، بهمن ۱۳۴۹، صص ۸-۶.

[مجموعه البدایع عنوان دیوان میرزا سلطان خلیل بن میرزا میرانشاه بن امیر تیمور گورکانی است که به دست مذهبیان و نقاشان چیره‌دست دوران شاهرخی، مورد تذهیب و

تصویر قرار گرفته و خواجه عصمت بخارایی، چکامه‌ای در ستایش و وصف آن سروده است.]

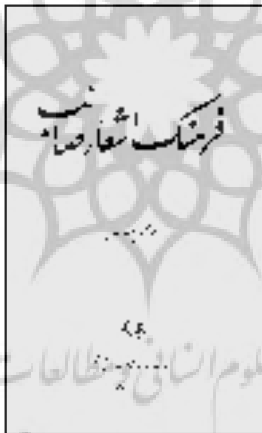
۷۱. مرآة الادوار و مرقاة الاخبار: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، سال هشتم، شماره اول، بهار ۱۳۵۱، صص ۹۶-۸۷.

[مرآة الادوار و مرقاة الاخبار که به تاریخ لاری هم معروف است، اثر مصلاح‌الدین لاری (درگذشته ۹۸۰ هـ) است که به نام سلطان حسین عثمانی (۹۲۶-۹۷۴ هـ) تألیف کرده.]

۷۲. مراسم باشکوه تعزیه‌داری در سلسله سلاطین قطبشاهی: نامه آستان قدس، شماره هیجدهم، مرداد ۱۳۴۳، صص ۳۰-۲۰.

[سلاطین قطبشاهی (۹۳۵-۱۰۹۸ هـ) هر سال از آغاز ماه محرم تا روز عاشورا با شکوه و جلال هر چه تمامتر، مراسم تعزیه‌داری حضرت سیدالشهدا (ع) را برپا می‌داشتند و خود با تمام ارکان دولت، در آن شرکت می‌جستند و سوگواری می‌کردند. استاد گلچین معانی، شرح این

مراسم را به نقل از کتاب حدیقة السلاطین نظام‌الدین احمد صاعدی

شیرازی آورده است.]

۷۳ - مرحوم مشکان طبسی: ارمغان، دوره بیست و چهارم، شماره ۱ - ۲، فروردین - اردیبهشت ۱۳۲۸، ص ۶۸ - ۶۰.

[سیدحسین مشکان طبسی، مستشار عالی کشور و عضو هیأت تحریریه مجموعه حقوق بود که در دی ۱۳۲۷ در تهران، روی در نقاب خاک کشید. این مطلب برگرفته و نقل از گلزار معانی است.]

۷۴ - مرگ عبرت‌انگیز اعتمادالسلطنه: راهنمای کتاب، سال دهم، شماره ۱، اردیبهشت ۱۳۴۶، صص ۱۰۳ - ۱۰۲.

۷۵ - مضامین تکراری در دیوان صائب: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی (یادنامه شادروان استاد مجتبی مینوی)، سال دوازدهم (شماره مسلسل ۴۸) زمستان ۱۳۵۵، ص ۶۵۲ - ۶۲۵.

۷۶ - معرفی یک نسخه خطی (روضه الصفویه): یغما، سال یازدهم، شماره هشتم، آبان ۱۳۴۱، ص ۳۶۱ - ۳۵۸.

[روضه‌الصفویه، تألیف میرزا بیگ بن حسن حسینی جنابذی است.]

۷۷ - معمای دیوان مخفی: مجموعه سخنرانی‌های ششمین کنگره تحقیقات ایرانی، تبریز، انتشارات آذربادگان، ج ۳، ۱۳۵۷، ص ۴۰۴ - ۳۸۸.

۷۸ - معین‌الدین چشتی و معین‌الدین فراهی: یغما، سال بیست و چهارم، شماره سوم، خرداد ۱۳۵۰، ص ۱۷۹ - ۱۷۷.

[این گفتار، در واقع، تکمله‌ای است که استاد گلچین معانی بر مقاله «خواجہ معین‌الدین چشتی و حافظ» نوشته دکتر مهدوی غروی نگاشته است. استاد در این مقاله، منابعی تازه برای تفحص در شرح حال معین‌الدین چشتی (درگذشته ۶۳۳ هـ) برشمرده و به رفع اشتباه دکتر غروی در انتساب ابیاتی چند به معین‌الدین چشتی پرداخته است.]

۷۹ - ملک‌الشعراء قدسی مشهدی: دانش، سال سوم، شماره ششم، دی ۱۳۳۲، ص ۳۴۵ - ۳۴۱.

[حاجی محمد جان قدسی مشهدی، از سرایندگان دوره صفوی است.]

۸۰ - مولانا صائب تبریزی: وحید، سال سیزدهم (شماره مسلسل ۱۸۸)، بهمن ۱۳۵۴، صص ۱۱۳۸ - ۱۰۸۶ - ۱۰۸۵.

[یادداشت‌های کوتاهی است بر پاره‌ای از سروده‌های صائب شاعر نامی دوره صفوی.]

۸۱ - مهر و نقش مهر: هنر و مردم، سال شانزدهم، شماره ۱۹۲ - ۱۹۱، شهریور - مهر ۱۳۵۷، ص ۶۳ - ۴۲.

[توضیحاتی است درباره مهرها و نقوش روی آنها، نقش مهرها در تبیین سنن و آداب اجتماعی، ترکیباتی که با واژه مهر در شعر و ادب پارسی ساخته شده و...]

۸۲ - میرحسین کفری تربتی: نشریه فرهنگ خراسان، سال چهارم، شماره ۲ - ۱، اردیبهشت ۱۳۴۱، ص ۲۰ - ۱۷.

[کفری تربتی از سرایندگان نیمه نخستین سده یازدهم هجری است.]

۸۳ - میر رباعی و شیخ رباعی (دو شاعر همزمان و همزمان از سرزمین خراسان): فرخنده پیام (مجموعه مقالات تحقیقی، علمی)، مشهد، انتشارات دانشگاه مشهد، ۱۳۵۹، ص ۳۰۱ - ۲۸۸.

[سید محمد جامه‌باف. متخلص به فکری و مشهور به میررباعی از سادات حسنی تربت، و مقصود تیرگر هروی الاصل، مشهور به شیخ رباعی، از سرایندگان سده دهم هجری هستند.]

۸۴ - میرمنصور ترمذی و فرزند برومندش میر سید علی جلالی، شاعر و مصور: هنر و مردم، سال شانزدهم، شماره ۱، دی ۱۳۵۶، ص ۲۹ - ۲۱.

[هر دو از شاعران و نقاشان سده دهم هجری هستند که استاد گلچین معانی، با استناد بر سرچشمه‌هایی چند، به شناسایی آنها پرداخته و نمونه‌هایی از کارهای تصویرگری آنها را آورده است.]

۸۵ - میرنجات اصفهانی: وحید، سال اول، شماره سوم، اسفند ۱۳۴۲، ص ۱۸۱ - ۱۷۵، شماره چهارم، فروردین ۱۳۴۳، ص ۲۴۶ - ۲۴۵، شماره پنجم، اردیبهشت ۱۳۴۳، ص ۳۶۴ - ۳۶۲.

[میرعبدالعالی نجات اصفهانی از سرایندگان نیمه دوم سده یازدهم و آغاز سده دوازدهم هجری است.]

۸۶ - نادرشاه و جنگ کرنا: سخن، دوره سیزدهم، شماره ۷ - ۶، مهر - آبان ۱۳۴۱، ص ۷۰۲ - ۶۹۲.

[نقل واقعه‌ای از لشکرکشی نادرشاه و شرح حال برهان الملک، از بزرگان نیشابور، با استناد بر کتاب ریاض‌الشعراء عبدالرزاق دنبلی است.]

۸۷ - نشانی دهلوی (ملاعلی احمد مهرکن): هنر و مردم، سال هفدهم، شماره ۱۹۳، آبان - آذر ۱۳۵۸، ص ۶۳ - ۲۹.

[ملاعلی احمد مهرکن دهلوی، متخلص به نشانی (درگذشته ۱۰۱۹ هـ). فرزند شیخ حسن دهلوی، متخلص به نقشی (درگذشته ۹۹۸ هـ). پدر و پسر هر دو شاعر، عارف و خوشنویس بودند و تخلص آنها، ناشی از پیشه مهرکنی‌شان است.]

۸۸ - نظری بر تذکره نصرآبادی: نامواره دکتر محمود افشار، به کوشش ایرج افشار و با همکاری کریم اصفهانیان، تهران، بنیاد موقوفات محمود افشار، ج ۴، ۱۳۶۷، ص ۱۹۷۳ - ۱۹۸۵.

۸۹ - نظری به توزک جهانگیری نسخه خطی کتابخانه آستان قدس رضوی و شرحی پیرامون بازیگران بنگالی و حوض حکیم علی گیلانی: هنر و مردم، سال دوازدهم، شماره ۱۴۱ - ۱۴۰، خرداد و تیر ۱۳۵۳، ص ۸۴ - ۷۴.

۹۰ - نفائس کتابخانه‌ای آستان قدس (جواهر الخیال): نامه آستان قدس، شماره نوزدهم، آذر ۱۳۴۳، ص ۹۶ - ۹۰.

[جواهر الخیال، مجموعه رباعیات از سرایندگان پارسی زبان (سده‌های یازدهم و دوازدهم هـ ق). است که امیر محمد صالح رضوی مشهدی، آن را در پایان سده یازدهم هجری، گردآوری نموده است.]

۹۱ - نفائس کتابخانه آستان قدس (مصحف بابری): نامه آستان قدس، شماره ۲۱، دی ۱۳۴۳، ص ۶۴ - ۶۰.

[در کتابخانه آستان قدس رضوی، مصحفی است به خطی غریب و ناشناخته، وقفی سلطان حسین صفوی که در نیمه نخستین سده دهم هجری کتابت گردیده است. خط‌شناسان و پژوهشگران

۷۳ - مرحوم مشکان طبسی: ارمغان، دوره بیست و چهارم، شماره ۱ - ۲، فروردین - اردیبهشت ۱۳۲۸، ص ۶۸ - ۶۰.

[سیدحسین مشکان طبسی، مستشار عالی کشور و عضو هیأت تحریریه مجموعه حقوق بود که در دی ۱۳۲۷ در تهران، روی در نقاب خاک کشید. این مطلب برگرفته و نقل از گلزار معانی است.]

۷۴ - مرگ عبرت‌انگیز اعتمادالسلطنه: راهنمای کتاب، سال دهم، شماره ۱، اردیبهشت ۱۳۴۶، صص ۱۰۳ - ۱۰۲.

۷۵ - مضامین تکراری در دیوان صائب: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی (یادنامه شادروان استاد مجتبی مینوی)، سال دوازدهم (شماره مسلسل ۴۸) زمستان ۱۳۵۵، ص ۶۵۲ - ۶۲۵.

۷۶ - معرفی یک نسخه خطی (روضه الصفویه): یغما، سال یازدهم، شماره هشتم، آبان ۱۳۴۱، ص ۳۶۱ - ۳۵۸.

[روضه‌الصفویه، تألیف میرزا بیگ بن حسن حسینی جنابذی است.]

۷۷ - معمای دیوان مخفی: مجموعه سخنرانی‌های ششمین کنگره تحقیقات ایرانی، تبریز، انتشارات آذربادگان، ج ۳، ۱۳۵۷، ص ۴۰۴ - ۳۸۸.

۷۸ - معین‌الدین چشتی و معین‌الدین فراهی: یغما، سال بیست و چهارم، شماره سوم، خرداد ۱۳۵۰، ص ۱۷۹ - ۱۷۷.

[این گفتار، در واقع، تکمله‌ای است که استاد گلچین معانی بر مقاله «خواجہ معین‌الدین چشتی و حافظ» نوشته دکتر مهدوی غروی نگاشته است. استاد در این مقاله، منابعی تازه برای تفحص در شرح حال معین‌الدین چشتی (درگذشته ۶۳۳ هـ) برشمرده و به رفع اشتباه دکتر غروی در انتساب ابیاتی چند به معین‌الدین چشتی پرداخته است.]

۷۹ - ملک‌الشعراء قدسی مشهدی: دانش، سال سوم، شماره ششم، دی ۱۳۳۲، ص ۳۴۵ - ۳۴۱.

[حاجی محمد جان قدسی مشهدی، از سرایندگان دوره صفوی است.]

۸۰ - مولانا صائب تبریزی: وحید، سال سیزدهم (شماره مسلسل ۱۸۸)، بهمن ۱۳۵۴، صص ۱۱۳۸ - ۱۰۸۶ - ۱۰۸۵.

[یادداشت‌های کوتاهی است بر پاره‌ای از سروده‌های صائب شاعر نامی دوره صفوی.]

۸۱ - مهر و نقش مهر: هنر و مردم، سال شانزدهم، شماره ۱۹۲ - ۱۹۱، شهریور - مهر ۱۳۵۷، ص ۶۳ - ۴۲.

[توضیحاتی است درباره مهرها و نقوش روی آنها، نقش مهرها در تبیین سنن و آداب اجتماعی، ترکیباتی که با واژه مهر در شعر و ادب پارسی ساخته شده و...]

۸۲ - میرحسین کفری تربتی: نشریه فرهنگ خراسان، سال چهارم، شماره ۲ - ۱، اردیبهشت ۱۳۴۱، ص ۲۰ - ۱۷.

[کفری تربتی از سرایندگان نیمه نخستین سده یازدهم هجری است.]

۸۳ - میر رباعی و شیخ رباعی (دو شاعر همزمان و همزمان از

[رفع اشتباه زنده یاد سعید نفیسی درباره غزلی است که وی به رودکی نسبت داده:

هر باد که از سوی بخارا به من آید

زو بوی گل و مشک و نسیم سمن آید

این غزل در کتاب اسرارالتوحید، چاپ زنده یاد صفا، ص ۲۹۴ نقل شده و استاد گلچین معانی، با استناد بر تذکره عرفات العاشقین اوحدی، آن را از شیخ کبیر، ابوحفص بنجیر (درگذشته ۴۷۲ هـ.) سرسلسله آل بنجیر و از مصاحبان ابوسعید بن ابی‌الخیر دانسته است.]

۱۰۰ - یوسف و زلیخا: نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال هفدهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۴۴، صص ۳۹۷ - ۳۹۰.

[استاد در این گفتار، به معرفی و نقل ابیاتی از یوسف و زلیخای شاهین بوشهری (از سرایندگان سده هشتم هجری) یوسف و زلیخای محمود بیگ سالم تبریزی و یوسف و زلیخای حبیبی کابلی (از همروزگاران اورنگزیب عالمگیر پادشاه) پرداخته است.]

فهرست نگاری

۱ - فهرست چند مجموعه کتابخانه مجلس شورای ملی: نسخه‌های خطی (دفتر پنجم)، زیر نظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶، ص ۲۰۳ - ۱۵۳. [استاد گلچین معانی، در این فهرست به معرفی ۲۰۶ مجموعه (مشمول بر ۱۲۰۰ عنوان رساله) پرداخته است.]

۲ - فهرست کتب خطی کتابخانه آستان قدس رضوی (ج ۷، بخش ۲ - ۱): مشهد، انتشارات اداره کتابخانه، ۱۳۴۶، ۱۰۱۵ ص. [بخش نخست این فهرست به معرفی کتب و رسائل وابسته به تاریخ و افسانه (تاریخ، سیره، تذکره، افسانه، سفرنامه و روزنامه) و بخش دوم به معرفی کتاب‌های ادبی، اختصاص یافته است.]

۳ - راهنمای گنجینه قرآن: مشهد، ۱۳۳۷، ۳۷۳ ص. [استاد گلچین در این فهرست، به معرفی ۲۱۵ قرآن خطی محفوظ در کتابخانه آستان قدس رضوی از سده سوم تا سده چهاردهم هجری پرداخته است.]

۴ - فهرست قسمتی از کتب خطی کتابخانه مرحوم عبدالحسین بیات: نسخه‌های خطی (دفتر ششم)، زیر نظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۸، ص ۱۱۷ - ۶۳. [در این فهرست، ۷۸ کتاب و مجموعه معرفی گردیده است.]

۵ - فهرست کتب خطی کتابخانه آستان قدس رضوی (ج ۸): مشهد، انتشارات اداره کتابخانه، ۱۳۵۰، ۵۳۳ ص. [استاد گلچین معانی، در این فهرست، به معرفی ۶۶۳ کتاب و رساله در دانش ریاضی پرداخته است.]

۶ - فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (ج ۱۳، لغت): با همکاری غلامعلی عرفانیان، مشهد، انتشارات کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲، ۲۴۱ ص. [۳۰۱ رساله و کتاب لغت در این فهرست معرفی شده است]

نئونسته‌اند رمز و راز این خط غریب را دریابند، اما به نظر استاد گلچین معانی، این مصحف به خط ابداعی ظهیرالدین محمد بابر پادشاه مؤسس سلسله تیموری کتابت گردیده است. یکی از کارهای او که جنبه تفنن داشته و قبول عام نیافته، اختراع خط بسیار دشوار بابری است که نخستین بار، بدان مصحفی تحریر نموده و به مکه معظمه فرستاده است.]

۹۲ - نفائس کتابخانه آستان قدس (طرب المجالس): نامه آستان قدس، سال ششم، شماره اول مرداد ۱۳۴۶، ص ۸۵ - ۷۵. [طرب المجالس، کتابی است در اخلاق و حکم و مواعظ و معارف الهی از امیر حسینی سادات هروی، از عرفای پرآوازه نیمه دوم سده هفتم و آغاز سده هشتم هجری]

۹۳ - نگاهی به دائرةالمعارف بزرگ اسلامی (نقدی بر جلد اول دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، از لحاظ تاریخ، جغرافی و تراجم دانشمند اسلامی): آینه پژوهش، سال اول، شماره ششم، فروردین - اردیبهشت ۱۳۷۰، ص ۵۸ - ۵۴.

۹۴ - نویدی شیرازی (۹۲۰ - ۹۸۸ هـ): وحید، سال سوم (شماره مسلسل ۲۸)، فروردین ۱۳۴۵، ص ۳۶۴ - ۳۴۰. [علی بن عبدالؤمن، ملقب به زین‌العابدین و مدعو به عبدی بیگ و متخلص به نویدی و عبدی، از ادبا و شعرای نامی سده دهم هجری است.]

۹۵ - واسوخت (تأثیر شعر بافقی در اردو): هلال، ج ۱۹، شماره ۲ (شماره مسلسل ۱۱۲)، خرداد، ۱۳۵۰، مه ۱۹۷۱، ص ۱۲ - ۹. [توضیح مختصری است درباره شیوه شاعرانه واسوخت که گویا در سده دهم هجری، توسط وحشی بافقی رواج یافت. استاد گلچین معانی، این گفتار را به عنوان جواب و در واقع، به عنوان توضیح بر مقاله دکتر اویس صالح صدیقی، به نام «تأثیر شعر بافقی در اردو» نوشته است.]

۹۶ - واقعه چشمه سبز: نشریه فرهنگ خراسان، سال پنجم، شماره ۲ - ۱، دی ۱۳۴۲، ص ۴۸ - ۴۶. [نقل واقعه‌ای است از جلد پنجم خلاصه التواریخ میر منشی، که به سال ۹۶۷ هـ. ق. در سی و هفتمین سال سلطنت شاه طهماسب صفوی اتفاق افتاد. در این سال، چشمه سبز، که دریاچه بزرگی در ولایت خراسان بوده، طغیان نمود و خرابی و تلفات بسیار به بار آورد.]

۹۷ - هندوستان از دریچه چشم شاعران: نامه مینوی، زیر نظر حبیب یغمائی و ایرج افشار، با همکاری محمد روشن، تهران، چاپخانه کلوبان، ۱۳۵۰، ص ۳۹۴ - ۳۷۷.

[این گفتار، دربردارنده ابیاتی از سرایندگان، و در واقع، دیدگاه‌ها و داوری‌های آنان درباره هندوستان است. هر سراینده‌ای مهاجر از دوران صفوی، نسبت به وضعی که در آن سامان داشته، ابراز نظرها و داوری‌هایی کرده که در ابیاتی از سروده‌هایشان تجلی نموده است.]

۹۸ - یادی از علامه فقید سید حسن مشکان طبعی: نامه آستان قدس، دوره هشتم، شماره اول و دوم، اسفند ۱۳۴۸، ص ۱۰۷ - ۹۸.

۹۹ - یک غزل نهصد و پنجاه ساله: یغما، سال هجدهم، شماره پنجم، مرداد ۱۳۴۴، ص ۲۶۰ - ۲۵۷.

سرایندگی

دیوان گلچین، تهران، سلسله نشریات ماه، ۱۳۶۲، ص ۳۳۹.

نامه‌ها

نامه‌هایی که استاد گلچین معانی به اساتید و پژوهشگران نوشته و چندی از آنها به چاپ رسیده، سرشار است از اطلاعات درباره نسخه‌های خطی، کتابشناسی، تذکرها، نکته‌های ادبی، فهرست‌نگاری و... این نامه‌ها حاکی از وسعت قلمرو اطلاعاتی ایشان در مسائل و موضوعات فرهنگی است. از جمله اساتیدی که استاد گلچین با ایشان مکاتبه داشته، استاد ایرج افشار است که سی و شش نامه از آن بزرگوار در دست دارند و آرزو مندیم به چاپ آنها توفیق یابند. سه نامه از استاد در این یادنامه چاپ شده که خطاب به آقای عباس سمرمدی نوشته‌اند. بخشی از چند نامه ایشان را استاد ایرج افشار در مجله بخارا^۱ چاپ کردند و در پی آن یازده نامه دیگر از ایشان را در مجله آینه میراث^۲ منتشر نمودند. آقای حسین مسرت نیز یکی از نامه‌های استاد گلچین را در مجله اخیر به چاپ رسانیدند.^۳

مصاحبه‌ها

- تاریخ تذکرها (در گفت‌وگو با استاد احمد گلچین معانی): کیهان فرهنگی، سال ۸، شماره ۸، بهمن ۱۳۸۰، ص ۳-۹.
- همچو آینه سراپا غرق حیرت کن مرا (گفت‌وگو با استاد احمد گلچین معانی): وقف میراث جاویدان، سال ۲، شماره ۱، بهار ۱۳۷۳، ص ۱۱۶-۱۲۱.

مقالات و مطالب درباره استاد گلچین معانی

- گلچین: تذکره شعرای معاصر ایران، تألیف سید عبدالحمید خلخالی، تهران، کتابخانه طهوری، ۱۳۳۳، ص ۳۵۰-۳۶۰.
- احمد گلچین معانی، خداوند معانی: بهروز ایمانی، آینه میراث سال ۳، شماره ۱، تابستان ۱۳۷۹، ص ۶۷-۸۲.
- نگاهی از ساحل به دریا (به مناسبت نکوداشت استاد احمد گلچین معانی): رضا افضلی، مشهد، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی و اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان، ۱۳۷۷.
- احمد گلچین معانی: نامه بهارستان، سال ۱، شماره ۲، پاییز- زمستان ۱۳۷۹، ص ۱۶۹.

- مردی که در جست‌وجوی معانی بود: کتاب ماه (ادبیات و فلسفه)، سال ۳، شماره ۸، خرداد ۱۳۷۹، ص ۲۷.
- استاد احمد گلچین معانی، طنز سرایان ایران از مشروطه تا انقلاب، به کوشش مرتضی فرجیان و محمد باقر نجف‌زاده بارفروش، تهران، چاپ و نشر بنیاد، ج ۲، ۱۳۷۰، ص ۵۸۷-۵۹۳.
- در جست‌وجوی معانی (به مناسبت درگذشت استاد احمد گلچین معانی): مهدی عزیززاده، همشهری، یکشنبه ۲۵ اردیبهشت ۱۳۷۹، سال ۸، شماره ۲۱۱۷، ص ۱۰.

- گلچینم، و منزل به سرکوی تو دارم: علیرضا حیدری، خراسان،

دوشنبه ۱۷ اردیبهشت ۱۳۸۰، شماره ۱۴۹۷۸، ص ۱۰.

- احمد گلچین معانی، بزرگترین هندی‌شناس ایرانی عصر حاضر: پروفیسور نذیر احمد، ترجمه دکتر محمد اسم‌خان، اطلاعات، پنجشنبه ۲۲ اردیبهشت ۱۳۷۹، شماره ۲۱۹۰۷، ص ۶.

- گلچین معانی: شعر معاصر ایران از بهار تا شهریار، تألیف حسنعلی محمدی، ج ۲، ص ۴۹۶-۵۰۸.

- گلچین معانی: فرهنگ شاعران زبان فارسی، تألیف عبدالرفیع حقیقت (رفیع)، تهران، شرک مؤلفان و مترجمان ایران، ۱۳۶۸، صص ۴۸۵-۴۸۶.

- گلچین: سخنوران معاصر نامی ایران، تألیف سید محمد باقر برقی، قم، نشر خرم، ۱۳۷۲، ص ۳۵۳-۳۰۵۹.

- گلچین معانی، احمد: دانشنامه قرآن پژوهی، به کوشش بهاءالدین خرمشاهی، تهران، انتشارات دوستان- ناهید، ج ۲، ۱۳۷۷، ص ۱۹۲۰.

- گلچین معانی، احمد: اثر آفرینان، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ج ۵، ۱۳۸۰، صص ۷۴-۷۵.

- گلچین معانی: گلزار جاویدان، تألیف محمود هدایت، ج ۳، ۱۳۵۳، صص ۱۱۹۴-۱۱۹۵.

- گلزار معانی، صص ۵۸۵-۶۱۰.

- دیوان گلچین، ص ۳-۱۸.

- بوی نان و شعر در قدم‌های پیرمرد سپیدموی (به مناسبت بزرگداشت احمد گلچین معانی): عباس امیریان، روزنامه ایران، شنبه ۲ خرداد ۱۳۷۷، سال ۴، شماره ۹۵۰، ص ۱۲.

- گلچینم، و منزل به سر کوی تو دارم (به بهانه نخستین سالگرد گذشت استاد احمد گلچین معانی): پرویز گلچین معانی: روزنامه اطلاعات، پنجشنبه ۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۰، شماره ۲۲۱۹۳، ص ۶.
پنجشنبه ۲۷ اردیبهشت ۱۳۸۰، شماره ۲۲۱۹۸، ص ۶.

- به پاس یک عمر تلاش: محمد فرحزاد، جهان کتاب، شماره ۶۱-۶۲، مرداد ۱۳۷۷، ص ۱۵.

- گلچین: صدف (تذکره سخنوران روز)، از دکتر صبور، تهران، این سینا، ۱۳۴۴، ص ۵۵۴-۵۶۷.

نقد و معرفی آثار استاد احمد گلچین معانی

- تاریخ تذکرها، فارسی: محمد جعفر محبوب، راهنمای کتاب، سال ۱۳، شماره ۸-۹، آبان- آذر ۱۳۴۹، ص ۶۱۷-۶۲۴.

- تاریخ تذکرها، فارسی: بی‌ری ژبی بچکا، ترجمه شیرزاد طاهری، راهنمای کتاب، سال ۱۶، شماره ۷-۸-۹، مهر- آذر ۱۳۵۲، ص ۴۶۶-۴۶۸.

- با کاروان هند از کاروان هند: نجیب مایل هروی، آینه پژوهش، سال ۳، شماره ۴ (شماره پیاپی ۱۶)، آذر- دی ۱۳۷۱، ص ۳۵-۴۷.

- فرهنگ اشعار صائب: دکتر امیر بانو کریمی، آینده، سال ۱۳، شماره ۸-۱۲، آبان- دی ۱۳۶۶، ص ۶۳۰.

- الايضاح عن اصول صناعة المساح: ایرج افشار، راهنمای کتاب،

- سال ۱۲، شماره ۵ - ۶، مرداد - شهریور ۱۳۴۸، صص ۳۲۵ - ۳۲۶.
- نظری کوتاه به دو متن چاپ شده عربی و فارسی در فن مساحت: سید محمد محیط طباطبایی، آرام‌نامه، به اهتمام دکتر مهدی محقق، تهران، انتشارات انجمن استادان زبان و ادبیات فارسی، ۱۳۶۱، صص ۱۶۷ - ۱۷۳.
- شهر آشوب: دکتر رضا قاسمی، راهنمای کتاب، سال یازدهم، شماره ۸ - ۹، آبان - آذر ۱۳۴۷، صص ۴۳۶ - ۴۴۱.
- (در این مقاله به کتاب شهر آشوب در شعر فارسی استاد گلچین معانی اشارت رفته است).
- فرهنگ اشعار صائب: عبدالمحمد نبوی، آینه پژوهش، سال ۵، شماره ۴، آذر - دی ۱۳۷۳، صص ۸۰ - ۸۱.
- لطائف الطوائف: دکتر علی اکبر فیاض، نشریه فرهنگ خراسان، سال ۲، شماره ۴ - ۵، تیر - مرداد ۱۳۳۷، صص ۱ - ۴.
- الايضاح عن اصول صناعة المساح و رساله‌ای که ترجمه فارسی آن خوانده شده است: یونس کرامتی، آینه میراث، سال سوم، شماره ۲ - ۳ (شماره پیاپی ۱۱ - ۱۰)، پاییز - زمستان ۱۳۷۹، صص ۴۸ - ۵۲.
- تذکره میخانه: مصطفی مقربی، راهنمای کتاب، سال ۴، شماره ۲، ۱۳۴۰، هجده گفتار (مجموعه مقالات)، تهران، توس، ۱۳۷۵، صص ۲۰۳ - ۲۰۹.
- فرهنگ اشعار صائب: فرهنگ کتاب اول، پاییز ۱۳۶۶، صص ۲۹۱ - ۲۹۲.
- لطیفه‌پردازان (درباره لطائف الطوائف): دکتر غلامحسین یوسفی، دیداری با اهل قلم (درباره بیست کتاب نثر فارسی)، تهران، علمی، چاپ چهارم، ۱۳۷۲، صص ۳۱۳ - ۳۴۱.
- سایه گیسو: غلامحسین یوسفی، چشمه روشن، صص ۷۰۲ - ۷۰۶.
- [سایه گیسو، عنوان غزلی از استاد احمد گلچین معانی است.]
- پی‌نوشت‌ها:**
۱. در دیوانش گفته است:
هرچند که یک ره خبر از خویش ندارم
جز وادی تحقیق، رهی پیش ندارم
کارم همه تحقیق در «اوراق عتیق» است
وز خویشتم غافل و تشویش ندارم
مصروف کتاب است مرا تا نفسی هست
از عمر، گرفتم نفسی بیش ندارم
(دیوان گلچین، صص ۱۰۹)
 ۲. چشمه روشن (دیداری با شاعران)، تهران، انتشارات علمی، چاپ هشتم ۱۳۷۷، صص ۷۰۲ - ۷۰۳.
۳. در بیتهی گفته است:
گلچین! به جز کتاب مرا نیست مونس
دایم کتابخانه از آنم نشیمن است
(دیوان گلچین، صص ۱۲۳)
۴. مایل هروی، نجیب: «با کاروان هند از کاروان هند»، آینه پژوهش، سال سوم، شماره چهارم (شماره پیاپی ۱۶)، آذر - دی ۱۳۷۱، صص ۳۸ - ۳۹.
۵. محجوب، محمدجعفر: «تاریخ تذکره‌های فارسی»، راهنمای کتاب، سال سیزدهم، شماره ۸ - ۹، آبان - آذر ۱۳۴۹، صص ۶۲۲ - ۶۲۳.
۶. دیوان گلچین، صص ۱۷۱ - ۱۷۲.
۷. زنده‌یاد، دکتر غلامحسین یوسفی نوشته است: «بیست و پنج سال کار مداوم در کتابخانه‌های ملی ملک، مجلس شورای ملی و آستان قدس رضوی، و سر و کار داشتن دائمی با کتابها و نسخه‌های خطی و تذکره‌ها و آثار ادبی و مطالعات و تتبعات فراوان، سبب شد گلچین از کتابشناسان معدود کشور به شمار آید» (چشمه روشن، صص ۷۰۳ - ۷۰۴).
۸. وقف میراث جاویدان، سال ۲، شماره ۱، بهار ۱۳۷۳، صص ۱۱۷ - ۱۱۸.
۹. دیوان گلچین، صص ۳۳ - ۳۴.
۱۰. کیهان فرهنگی، سال ۸، شماره ۸، بهمن ۱۳۷۰، صص ۳ - ۴.
۱۱. چشمه روشن، صص ۷۰۳ - ۷۰۴.
۱۲. بیشتر کتابهای استاد گلچین معانی به چندین چاپ رسیده و برخی از آنها مورد تجدیدنظر قرار گرفته است. ما در این فهرست، اغلب چاپهای نخستین آنها را ذکر کرده‌ایم.
۱۳. لطائف الطوائف، چاپ چهارم، ۱۳۶۲، صص چهاردهم - پانزدهم.
۱۴. فهرست رساله‌های کوتاه بر اساس حرف نخست آنها تنظیم یافته است.
۱۵. ر. ک. برگ بی‌برگی (یادنامه استاد رضا مایل هروی)، به کوشش نجیب مایل هروی، تهران، طرح نو، ۱۳۷۸، صص ۲۸۷ - ۴۳۴.
۱۶. ر. ک. میراث اسلامی ایران، قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی، دفتر ۶، ۱۳۷۶، صص ۷۱۹ - ۸۷، اسفند ۱۳۴۹، صص ۳۹۹ - ۳۸۵.
- [این وصایا، منقول از یک مجموعه رسائل خطی محفوظ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی است که به دست کاتبی به نام علی بن محمود بن... کتابت شده است. استاد گلچین معانی در پایان وصایا، فهرست مندرجات مجموعه یاد شده را نیز ذکر نموده است.]
۱۷. شماره ۱۶، بهمن - اسفند ۱۳۷۹، صص ۹۳ - ۹۷.
۱۸. سال ۴، شماره ۱ (پیاپی ۱۳)، تابستان ۱۳۸۰، صص ۴۷ - ۵۳.
۱۹. سال ۴، شماره ۳ (پیاپی ۵)، زمستان ۱۳۸۰، صص ۱۲۲ - ۱۲۳.
۲۰. فهرست مقالات براساس حروف نخست آنها سامان یافته است.